

HAZAI IRODALOM.

Egy hang a Lesbia-kérdés jelen állásához. Doctori értekezés. Irta Wirth Gyula segéd-tanár Nagy-Becskerekén, 1886.

Szorgalmas és gondos összeállítása a kérdést pro és contra illető bizonyítékoknak. Álláspontja körülbelől ugyanaz, mint a minőt én foglaltam el Catullus-fordításomhoz való bevezetésemben, t. i. azt bizonyítja, hogy Catullus Lesbiája nem azonos a hirhedt Clodia quadrantaria-val, s így főképp Schwabét és Bahrenst czáfolgatja. Az eddig ismerteken kívül egy pár újabb bizonyítékot is hoz fel állítása mellett. Ilyen új vagy legalább új alakba öntött fő bizonyítéka a Catullus és Clodia között való nagy korkülönbség. Ezt a korkülönbséget Wirth lehetőleg nagyítani igyekszik, az eddig ismert 7 évnyi korkülönbség nem lévén elégséges arra, hogy a viszonyt absolute lehetetlennek tüntesse fel. Hieronymus szerint Catullus 87-ben született s 30 éves korában 57-ben halt volna meg. Minthogy azonban némely verse az 57-ik év után történt eseményeket is említ, általában elfogadják, hogy Catullus csak 54-ben, tehát 33 éves korában halt meg. Wirth ezzel szemben úgy okoskodik, hogy Catullus 87-nél később született három évvel s így mégis 30 éves korában halt meg; Hieronymus tehát szerinte nem csak a halálozás, hanem a születés évét is elhibázta. Első bizonyítéka, hogy valószínűbb, hogy Hieronymus két egynemű hibát követett el (tudniillik 87—57-et írt 84—54 helyett) mint két különeműt (tudniillik hogy egyrészt a halálozás évében, másrészt az életkor meghatározásában hibázott volna). De én nem tudom, miért volna különemű hiba ez utóbbi? hiszen összefügg, t. i. ugyanavval, hogy a halálozás évében tévedett, tévedett egyúttal az életkor meghatározásában is. De Wirth minden áron el akarja fogadni a 30 éves életkort, abban nem akar kétkedni, azért tartja *egyneműbb* hibának, ha Hieronymus a születés és halálozás évében egyaránt téved, mint *azt az egy* hibát, ha csak a halálozás évében (mert hiszen ez magában foglalja az életkor meghatározásában való hibát is). A dolog tehát így áll: Wirth valószínűbbnek tartja, hogy Hieronymus két hibát követett el, mint hogy egyet. Szerintünk azonban ily valószínűségre nem lehet építeni. Második okul azt hozza fel, hogy ámbár 33 év is *fiatal* a halálra, de határozott adatunk lévén Hieronymusnál a 30 éves korra nézve, ez jobban megfelel az Ovidius-féle *iuvenilia tempora*-nak. Ha az ember elismeri, hogy a 30 éves ember is fiatal, meg a 33 éves is, lehet-e azt mondani, hogy Ovidius inkább nevezhette fiatalnak a 30 éves Catullust, mint a 33 évest? vagy ha inkább nevezhette is (ámbár a római embert még 40 éves korában is megillette a *iuvenis* név), lehet-e ebben bizonyító erőt találni? — Harmadik oka, hogy ha 87-ben szüle-

tett volna, akkor egész 5 évvel lett volna idősebb testi-lelki barátjánál, a 82-ben született Licinius Calvusnál. Wirth bevallja ugyan, hogy az 5 év nem nagy korkülönbség, de azt mondja, hogy 20—30 éves fiatal embereknél elég nagy arra nézve, hogy oly barátság, mint a Catullusé és Calvusé, köztük létre ne jöhessen. Közvető oknak közbe toldja, hogy Catullus *valószínűleg* már 20—22 éves korában ismerkedett meg Calvussal s így nem valószínű, hogy egy 15—17 éves gyermekben találta volna föl a jó barát ideálját. Látni való, hogy ez nagyon gyöngye syllogismus, mert így hangzik: «20—30 éves embereknél 5 év nagy korkülönbség a benső barátkozásra; úgyde Catullus *valószínűleg* 20—22 éves korában ismerkedett meg az ő Calvusával, tehát nem lehetett köztük 5 évnyi korkülönbség». Ép ily joggal okoskodhatnánk így: «a hagyomány azt mondja, hogy Catullus és Calvus közt 5 év korkülönbség volt; ennyi különbség feltűnő fiatal emberek barátságában, de megfejtethető, ha pl. Catullust 25 évesnek, Calvust húsznak gondoljuk barátkozásuk kezdetén». — Mindezekből azonban azt következteti Wirth, hogy «semmi sem akadályozhatja az elfogulatlan ítélőt, miszerint velünk együtt minden föntartás nélkül (?) a Kr. e. 84-ik évet tartsa Catullus születése évének». — A miben nem vagyunk akadályozva, arra még nem vagyunk kényszerítve. S miért szükséges Catullus születése évét ily módon kalandos valószínűségeken alapján három évvel későbbi időre tenni? Csak azért, hogy így annál nagyobb, legalább is 10 évnyi korkülönbség legyen közte és Clodia közt konstatalható és ezen az alapon köztük a szerelmi viszonyt absurdumnak deklarálhassa a szerző. Ha a szerelmi viszony 7 évi korkülönbséggel még lehetséges, akkor 10 évnyivel sem válik absurdummá. De, ismétlem, ez a tíz évnyi korkülönbség semmi számba vehető okkal nem bizonyítható. De a hét évnyi korkülönbségnek is ellene szól a «*pater ut gnatos*»-féle hasonlat. Igaz, ezt az okot magam is hangoztattam volt. De ha az ember egy kicsit enged abból az ifjú idealismusból, melynek szemüvegén át Wirthtel együtt a Catullus szerelmét is oly nagyon idealisnak hajlandó nézni, akkor nem fog egy kifejezésben többet keresni, mint a mennyi benne van. De tekintsük az érem másik oldalát. Ha Catullus kezdetben Clodiát csak idősebbnek tudta magánál 7 évvel, de elvetemültnek még nem, akkor nem üt csorbát szerelme idealis voltán az idősebb nő iránti szeretet. Hiszen épen az önzetlen, idealis szerelem szokott megfeledezni az utilitarismus szempontjairól.

Érzi Wirth bizonyítékainak gyöngeségét s így folytatja: «S most hallgassanak egy időre a pergamenek, s beszéljen tisztán az emberi szív: Én mindenek előtt azt mondom, hogy Catullus szerelme, oly szerelem, mint az övé, oly nő iránt, mint Clodia, ki míg egyrészt sokkal idősebb, addig másrészt férjes és elvetemült nő volt elejétől kezdve (vajjon

Catullus szemében is?) oly lélektani problema volna, mely, ha az életben tán kivételkép lehetséges volna is, fejcsóválva győződnék meg róla, tudományos kérdésnél pedig cseppet sem valószínű». — Látni való, hogy ily megengedő meg nem engedések épen nem tartoznak a meggyőzés eszközei közé.

A *Lesbius*-kérdésnél Wirth elfogadja azt, hogy *Lesbius* = *Clodius*, de szerinte ebből nem következik, hogy a *Clodia* és *Clodius* testvérek voltak. No már, ha Schwabeék legerősebb bizonyítékát ténynek vesszük, akkor lehetetlen a bizonyított dolgot is el nem fogadnunk. De Wirthnek itt is egy sajtóságos «erős érve» van, melyet a «notorum» alak frapans értelmében talál, t. i. hogy: «bármily szép is ez a *Lesbius*, senki sem csókolja meg őt olyan, a ki ismeri». Ha már most — folytatja — *Lesbius* *Clodiának* fitestvére vagy rokona, mondhatja-e *Catullus*, hogy senki se csókolja meg, a ki ismeri, mikor épen a miatt panaszkodik, hogy *Clodia* jobban szereti őt, mint *Catullust* minden nemzetségével együtt? — Miért ne mondhatná? Nem természetes-e, hogy a *notorum* ez esetben csakis másokra, ismerősökre vonatkozik, nem pedig *Clodiára*, *Clodius* nőtestvéreire s egyúttal szeretőjére? — Egyébiránt ez a *notorum*-olvasás nem is egészen biztos, s így arra sokat építeni nem lehet.

Nem térhetünk ki minden részletre, hol Wirth ellenfeleivel szemben egy-egy új bizonyítékot igyekszik felhozni; döntő fontosságút nem találtunk köztük, elfogadhatót is alig. Egyebekben ismeretes ellenokokra hivatkozik.

Igazán bizonyító új okot tehát nem hoz fel Wirth az ő álláspontja mellett. A mi magát ezt az álláspontot illeti, igaz, hogy régebben én is e mellett voltam, de azóta be kellett látnom, hogy ez az álláspont mereven fenn nem tartható, mert ha van hypothesis, melyet nyomós okok támogatnak, akkor a *Lesbiát* *Clodiával* azonosító hypothesis olyan. A mi ellene felhozható, az a dolog bizonyosságát gátolhatja, de nagy valószínűségét meg nem szüntetheti. Ezért van, hogy *Riese*, ki ezelőtt leginkább kardoskodott *Lesbia* leány-volta mellett, 1884-ben megjelent kommentáros kiadásában csaknem teljesen resignál. Az ember természetesen gyakran hajlandó az ily dolgokban ideálisan fogni fel a dolgot s ifjú optimismussal az etikailag és poetikailag szebbet választja, de később belátja, hogy a feltűnően bizonyító tények előtt kapitulálnia kell, legalább annyiban, hogy ne tartsa valószínűtlennek vagy lehetetlennek a *Clodia*-hypothesis-t s hogy annak egyenes megyöntésére ne folyamodjék olyan bizonyítékokhoz, melyek könnyű szerrel ellene fordíthatók, de meg a melyekre még akkor sincs okvetetlenül szükség, ha elfogadjuk a *Clodia*-hypothesis valószínűtlenségét. Így pl. ennek megyöntésére azt bizonyítgatni, hogy *Lesbia* nem volt férjes, nem okvetetlenül szükséges, mert hiszen utóvégre *Catullus* *Clodiája* is, *Clodia* *quadrantaria* is lehe-

tett férjes s mégis két külön személy, de másrészt nagyon erőltetett, ha tekintetbe vesszük az ily helyeket: «*Sed furtiva dedit mira munuscula nocte, Ipsius ex ipso dempta viri gremio*» (68, 145—6) és: «*Lesbia mi praesente viro mala plurima dicit*» stb. (83, 1 skk.), a hol elfogulatlanul csak igazi férjre lehet gondolni. A *furtiva munuscula* egyúttal az *Allius házában* bizonyítja Lesbia előkelő-voltát. Szintén nem egy egyszerű és szegény sorsú *libertínára* mutat ez: «*Cum suis vivat valeatque moechis Quos simul complexa tenet trecentos*» (11, 17, 18), hanem a Cicerónál leírt hirhedt Clodiára. De legdöntőbb a 79. költemény; «*Lesbius est pulcher . . .*» melyben talán eddig nem is vették észre, miért van kiemelve «*cum gente Catullum*»; azt hiszem, azért, mert a költő azt akarja mondani, hogy Lesbia a *saját nemzetségébeli* Lesbiust többre becsüli Catullus minden pereputtyánál. Hogy pedig Catullus csak ily enyhén szól erről az *incestus*-ról, annak vagy az az oka, hogy még jóformán maga sem hiszi, vagy mert már nagyon is köztudomású volt, mint ez Cicero ismeretes beszédjéből (pro Caelio) kitűnik. A mi végre a *Caelius* és *Rufus*-kérdést illeti, mindenesetre Rufusban kell keresnünk Clodia szeretőjét, M. Caelius Rufus, Catullus ostorozott vetélytársát, ellenben a *veronai* Caelius — mint a Caelius-versek bizonyítják, más Caelius s a költőnek mindvégig jó barátja (v. ö. 58.)

Csak jelezni akartam azon főbb okokat, melyek engem régibb álláspontom elhagyására bírtak s mondhatom, hogy a Wirth értekezése czéljával ellenkezőleg csak annál jobban megerősített e meggyőződésemben. Mert bármily szorgalmasan állította össze és bővítette a Clodia-hypothesis ellen szóló adatokat, álláspontját plausibilissá tennie nem sikerült.

Meg kell még említenem, hogy az értekezés *rendkívül* sok sajtóhibája igen boszantó.

Dr. CSENGERI JÁNOS.

Gulisztán vagy Rózsáskert. Irta Szádi. Persából fordította dr. Erödi Béla.
Budapest, Singer és Wolfner. 1889. 8-r. XVI és 168 lap. Ára 1 frt 50 kr.

Kitünő orientalistánk, a ki épen olyan kellemesen csengő magyar versekben szokta a keleti költészet termékeit hazánk nyelvén kifejezni, a milyen híven adja vissza eredeti értelmöket, e fordításának kiadásával ismét bájos virágot kötött abba a szép koszorúba, a melyet Háfiz és Omer Chejjám dalainak fordításával fűzni kezdett. Óhajtom, hogy nem sokára Firdúsz teljes Sahnámeh-ját, a mely Biszutún sziklajaként mered égnek a persa költészet virágos mezejéből, Erödi fordításában olvashassuk, gyönyörködve csengő-bongó magyar alexandrinusainkban, a melyek egyedül alkalmasak a persa hősi toborzó utánzására. Az előt-